

III. PEDAGÓGIA ÉS LÉLEKTAN

A GYAKORLATI KIKÉPZÉS FEJLŐDÉSE A TANÁRKÉPZŐ FŐISKOLÁN (1873—1971)

Írta: BERECKZI SÁNDOR

A gyakorlati kiképzés különböző formáinak, követelményeinek fejlődését először a Polgári Iskolai Tanárképző Főiskolán (1873—1947), majd a Tanárképző Főiskolán (1947—1971) kísérem figyelemmel.

1. A gyakorlati kiképzés a Polgári Iskolai Tanárképző Főiskolán

Tanárképző Főiskolánkon, s annak elődjénél, a Polgári Iskolai Tanárképző Főiskolán, a tanárképzésnek mindig fontos eleme, értékes része volt a gyakorlati kiképzés. Ez következett az intézet elé kitűzött célból, ugyanakkor azonban abból is, hogy a főiskola igazgatói, a pedagógia elméletét előadó tanárok, a gyakorlóiskola igazgatói helyesen ismerték fel a gyakorlati kiképzés jelentőségét, szerepét a tanárképzés egész folyamatában, elsősorban pedig a jövődő tanár hivatása, munkája szempontjából. A tanárképzés tekintetében mindig nagy rivális, az egyetem tanárképzését — elismerve annak tudományos szempontból magasabb színvonalát — hosszú időn keresztül éppen a gyakorlati kiképzés miatt tekintették gyengébbnek, mint a főiskolán folyó tanárképzést. Ezt maguk az egyetemek is elismerték azokban a vitákban, amelyekben a két intézet tanárképzését hasonlították össze. Ezek a viták különösen akkor váltak élesekké, amikor ismételten szóba került az egyetemen és a főiskolán folyó tanárképzés valamilyen formában való közelítése, egységesítése, illetve összeolvasztása. Az egyetemek azért, hogy megakadályozzák az érettségivel nem rendelkező főiskolai hallgatók egyetemre történő bejutását, azt hangoztatták, hogy a főiskolán folyó jól bevált gyakorlati kiképzést kár lenne feláldozni, annál is inkább, mivel az egyetem a középiskolai tanárképzés gyakorlati részét sem tudja kielégtően megoldani. A főiskola tanárai intézetük önállóságának megvédése érdekében szegezték szembe gyakorlati kiképzésük fejlettebb fokát az egyeteménél. Amikor 1926-tól ismét előtérbe kerül a két intézet egyesítése, s ezt Klebelsberg Kuno miniszter is szorgalmazta, Weszely Ödön egyetemi tanár így érvel a két intézet értékei érdekében: „Ami a polgári iskolai tanárképzésben eddig oly becses volt, az továbbra is fennmarad az egyetem mellett működő s az egyetemi tanulmányokat kiegészítő polgári iskolai tanárképző intézetben, melynek magva a gyakorló polgári iskola lesz, hol a gyakorlati kiképzés terén eddig oly kitűnően bevált elveket továbbra is lehet érvényesíteni. Az a helyes törekvés, hogy a magasabb tudományos képzésnek azokat az előnyeit, melyeket az egyetem nyújthat, egyesítsék a gyakorlati irányú képzésnek azoknak az értékeivel, melyeket a tanárképző főiskolák, mint speciális szakiskolák, ki tudtak fejleszteni.” [1]

Az természetes, hogy a főiskola tanárai a gyakorlati kiképzést megfelelőnek

tekintették ahhoz, hogy a jelöltek jól felkészüljenek a polgári iskolai tanításhoz. Saját munkájuk iránti elfogódás látszatát kikerülve külső, objektívebb megállapítást szeretnék idézni annak igazolására, hogy a főiskola gyakorlati kiképzésének helyességét országosan is elismerték. Amikor az országgyűlésen 1921-ben a következő év költségvetési vitája folyt, az egyik felszólaló így összegezte a főiskolán folyó tanárképzés érdemeit: „A polgári iskolai tanárképzés ezideig is azzal tűnt ki, hogy más hasonló intézményeink közül, hogy szervezeténél, tanulmányi rendjénél fogva viszonylag a legjobban oldotta meg a tanárképzés kérdését. Az intézeteinkből kikerült új tanári nemzedék kellő szakképzettségen kívül alapos elméleti és gyakorlati pedagógiai tudást, a tanítói pályára iránt való melegszeretetet és komoly kötelességtudást vitt magával a gyakorlati életbe.” [2]

Abban, hogy a gyakorlati kiképzés a polgári iskolai tanárképzésnek ilyen lényeges részévé vált, nagy szerepe volt az intézet első igazgatójának, GYERTYÁNNFY ISTVÁNNAK. GYERTYÁNNFY a külföldi tanárképzés tanulmányozása, valamint saját tanári tevékenységének tapasztalatai alapján ismeri fel helyesen a gyakorlati kiképzés fontosságát. Ennek megfelelően már az intézet megnyitásakor, 1873-ban, gondoskodik a jelöltek gyakorlati kiképzésének biztosításáról, s mivel az első években a főiskola még nem rendelkezett önálló, az intézethez szervesen kapcsolódó iskolával, következetesen harcol ilyen gyakorlóiskola megszervezéséért. E törekvés eredményeként Trefort 1879-ben szervezi meg a főiskola gyakorlóiskoláját, melyet mintaiskolának is nevez. GYERTYÁNNFY nagy örömmel üdvözlí a gyakorlóiskola megnyitását, s feladatát a következő szavakkal jelöli ki: „A gyakorló iskola feladata, hogy itt gondosan kiszemelt tanárok példája, utasítása és vezetése mellett, a tanárjelöltek gyakorlatilag elsajátítsák azokat a tudnivalókat, melyek őket feladataikat ismerő és azokat megoldani tudó tanárokká képesítik.” [3] Kifejti azt a nézetét, hogy gyakorlóiskola nélkül a tanárképző olyan, mint a gazdasági iskola kísérleti kert nélkül. Diesterwegre hivatkozik, amikor megállapítja: „a tanítóképezde csak annyit ér, amennyit a gyakorló iskolája.” [4] Hivatkozva a miniszteri rendelet „minta polgári iskolai” kifejezésére, azt a célt is tűzi ki, hogy a gyakorlóiskolát és a benne folyó gyakorlati képzést az ország legszínvonalasabb iskolájává fejlessze ki.

A gyakorlati kiképzés ilyen országosan elismert eredményei miatt, úgy gondolom érdemes lesz a gyakorlati kiképzés különböző formáinak, tartalmának fejlődését áttekinteni, s ezzel a csaknem 100 éves tanárképző főiskola talán legértékesebb tanárképző hagyományába betekintést nyerni.

A polgári iskolai tanárképző főiskolán 1873 és 1947 között több alkalommal szabályozták a gyakorlati kiképzés rendjét. A gyakorlati kiképzés követelményeit először az 1873-as tanterv tartalmazza. Részletesebb szabályzatot a tanári kar 1879-ban dolgoz ki. 1873-tól — 1881-ig a képzési idő 2 éves volt. 1881-ben a képzés idejét 3 évre emelik fel, s így szükségessé válik a gyakorlati kiképzés módosítása is. Érdekes azonban, hogy mind az 1873-as, mind az 1882-es tantervben a gyakorlati kiképzés követelményeit a nevelés - és oktatástan tárgyai között sorolják fel. Először az 1890-es tanterv veszi ki a gyakorlati kiképzést a pedagógiai tantárgyak csoportjából, tartalmi anyagát azonban változatlanul hagyja meg.

A gyakorlati kiképzés részletes, minden mozzanatra kiterjedő szabályzatát 1909-ben IMRE SÁNDOR dolgozta ki. IMRE SÁNDOR 1910 és 1919 között több alkalommal nyújtott be javaslatot a gyakorlati kiképzés tökéletesítése érdekében. Az általa kidolgozott tervezetek alapján a minisztérium hozzájárult a gyakorlati kiképzés egyes mozzanatainak módosításához. A később kidolgozott szabályzatok lényegében a gyakorlatba ültetik át Imre Sándor elképzeléseinek egyes elemeit. Így pl. az 1923-ban kiadott szabályzat, amely azért vált szükségessé, mivel az eddig két szakcsoportban

folyó képzést az 1920/21. tanévtől három szakcsoportos képzéssé alakítják át. Az 1873—1947. közötti időszak utolsó gyakorlati kiképzést szabályozó utasítására 1928-ban került sor, amikor a képzés idejét négy évre emelték fel, s a főiskolán folyó képzést az egyetemi képzéssel hozták kapcsolatba. Mivel a főiskolát e szervezeti változásokkal egy időben Szegedre helyezték, szükség volt egy új gyakorló iskola megszervezésére is. A gyakorlóiskola 1929-ben kezdte meg működését Szegeden, s rövid idő alatt országos hírré tett szert. Magától értetődik, hogy a benne folyó gyakorlati kiképzés is magas színvonalon állott.

A gyakorlati kiképzés változásainak ilyen általános áttekintése után vizsgáljuk meg részleteiben is azt, hogy az egyes időszakokban milyen követelményeket tartalmazott a gyakorlati kiképzés rendje, a képzési idő hányadik évfolyamában, s milyen óraszámban szerepelt.

Az 1873-ban megnyitott tanárképző főiskolán 1873-tól 1881-ig a képzés időtartama két év volt. A kétéves képzés anyagát az 1873-ban, illetve az 1877-ben kiadott tanterv szabta meg. A gyakorlati kiképzésre ekkor még nem dolgoztak ki külön szervezeti szabályzatot, ennek feladatait a tanterv tartalmazta, s a nevelés- és oktatástan anyagánál helyezték el. Ezzel is kifejezésre juttatták a pedagógia elméletének, s a gyakorlati kiképzésnek szoros kapcsolatát. Ez a kapcsolat abban is megmutatkozott, — s ezt a későbbiek során látni fogjuk —, hogy a gyakorlati képzés rendjének kidolgozása, a gyakorlati tanítások irányítása, ellenőrzése értékelése hosszú időn keresztül, — pontosabban az 1923-as szervezeti szabályzat kidolgozásáig — a pedagógia elméletét előadó tanár feladata volt.

A kétéves képzés időtartamára való tekintettel a gyakorlati kiképzés az 1873-as, 1877-es tanterv előírásainak megfelelően már az I. évfolyamon megkezdődött. Az I. évfolyamon tanított logika és tanítástan 5 órájából 3 órát fordítottak a tanítás gyakorlására. A hallgatókat kislétszámú csoportokba osztották, s ezek a csoportok hetenként 3 órát töltöttek a gyakorlóiskolában. Itt minden hallgató „a gyakorló iskola tanítója által előre kiszabott és kidolgozott, s a tanítás menetébe beillesztett szakanyagból” [5] tanított. A hallgató tanítását társai, a pedagógia tanárainak, valamint a gyakorlóiskola tanárának jelenlétében megvitaták. A II. évfolyamon a tanítás gyakorlása, folytatása és befejezése történt az I. évhez hasonló módon.

Mint látjuk, az első tanterv nagyon szűkszavú utasítást ad a gyakorlati képzés menetére. Sem az előkészítés, sem a tanításra való felkészülés, sem a bírálat szempontjait nem dolgozták ki részletesebben.

Az 1877-es tanterv lényeges változást hoz az első tantervvel szemben. Megszűnteti ugyanis az I. évfolyamon végzett gyakorlati tanítást, s azt teljes egészében a II. évfolyamra helyezi. Bár a feladatok megjelölése itt már pontosabb, mint korábban volt, részletesebb útmutatást azonban még itt sem találunk. A tanterv előírja, hogy „a növendékek felváltva hetenként 1 órában a módszertan tanárának, sőt — amennyiben lehetséges —, a szaktanár jelenlétében is a polgári iskola főbb tárgyaiból próbatanításokat tartanak. A tanítás mindig csak az előre írásban kidolgozott, s az illető szak-, valamint a módszertan tanára által felülvizsgált tanítási tervzet alapján tartatik meg. Egy órában legfeljebb két ilyen tanítás tartható, s a rákövetkező óra az illető jelölt közös megbírálására fordítatik.” [6]

Itt sem derül ki, hogy 1—1 hallgató hány órát tanított. Érdekes a tantervnek az az előírása, hogy 1 órában két jelölt végezzen tanítást.

A gyakorlati kiképzés első tulajdonképpeni szervezeti szabályzatát, vagyis a tantervtől különálló útmutatást, a tanári kar 1879-ben dolgozta ki. A gyakorlati kiképzés részletesebb kidolgozására az adott alkalmat, hogy 1879-ben Trefort miniszter rendelete alapján a főiskola önálló gyakorlóiskolát kapott. A főiskolával szoro-

san összekapcsolt gyakorlóiskola lehetővé tette a gyakorlati kiképzés egyes mozzatainak részletesebb kidolgozását.

A gyakorlati kiképzéssel kapcsolatban a tanári kar megállapította, hogy az elméleti órák nagy száma miatt csak szűk körben mozoghatott. Érdekes GYERTYÁNFY megjegyzése: „Az iskola minta jellege különben is megkívánta, hogy a kezdők tanítási gyakorlatai által ne kockáztassuk az iskola sikerét, jó hírnevét.” [7]

A tanári kar által 1879-ben kidolgozott gyakorlati kiképzés rendje a következő volt. Nem változtattak a kiképzésre fordítandó óraszámot, s annak végzését meghagyják a II. évfolyamon. Nagy gonddal dolgozzák ki azonban mind a gyakorlati tanításra való felkészítés, mind a tanítás megbírlásának menetét, szabályait. Különösen a gyakorlati tanításra való felkészítés kidolgozása érdemel figyelmet. Az útmutató ugyanis előírja, hogy a gyakorlóiskola tanárainak a főiskola tanáraival egyetértésben el kell készíteni szaktárgyuk egész évre szóló tanmenetét. Ennek alapján ki kellett dolgozniuk minden hét és minden óra részletes tervét. A kétheti időtartamra kidolgozott tervet a gyakorlóiskola tanárai felolvasták a II. éves hallgatók előtt, s ugyanakkor azt mind szakmai, főleg pedig módszertani szempontból alaposan megmagyarázták. A gyakorlóiskolai tanárok a tanítási órákon felhasználásra kerülő szemléltetési eszközöket a gyakorlati tanításra kijelölt hallgatók segédkezésével mutatták be, akik azokat a tanítási órákon is használni fogják.

Az útmutató előírja azt is, hogy a II. éves hallgatók meghatározott órákban bemennek a gyakorlóiskolai tanár óráira is „egyfelől azért, hogy a módszeres tanítás megismerése által saját próbatanításuk számára mintákat láthassanak, másfelől azért is, hogy a próbatanítás sikere érdekében a tanítványok individuális sajátosságaival már jó előre megismerkedhessenek.” [8]

A gyakorlati kiképzés új rendje tehát lényeges változást hoz egyrészt azért, mert nem egyes elszigetelt órákra készíti fel a jelölteket, hanem egy kéthetes oktatási folyamatra, másrészt meg kívánja az ún. kapcsoló órák beiktatását is az előkészítés menetébe. A tanításra kijelölt hallgató szakmai előkészítését a gyakorlóiskola tanára, s módszertani felkészítését pedig a módszertan tanára végezte. A módszertant 1892-ig a pedagógia tanára tanította. A jelölt az így nyert útmutatásoknak megfelelően dolgozta ki tanítási tervezetét. Ennek alapján csak akkor taníthatott, ha „a tervezet a tanítás sikerültét eléggé biztosíthatja.” Az útmutató megszabja a bírlat menetét is. A tanítási órát először a tanítást végző hallgató, majd az osztálytársak, a gyakorlóiskola tanára, a főiskola szaktanára, s végül a főiskola igazgatója bírálta meg. A bírlati sorrendnek ebből a menetéből is láthatjuk, hogy a gyakorlati tanításra milyen nagy gondot fordítottak, s milyen szoros volt a kapcsolat a gyakorlóiskola és a főiskola között.

GYERTYÁNFY úgy értékelte a képzésnek ezt a rendjét, hogy az jól bevált a gyakorlatban. Hiányosságaként egyedül azt említi, hogy egy-egy hallgató kevés alkalommal tudott tanítani. Ugy látja azonban, hogy éppen a kevés tanítási alkalom miatt, a hallgatók azt igyekeztek minél jobban kihasználni, s ez mind a gondos előkészületben, mind a tanítási órát követő bírlat élénkségében megmutatkozott.

A főiskolán folyó tanárképzés magasabb színvonalra emelése érdekében 1881-től a képzés idejét 3 évre emelték fel. A tanári kar már több alkalommal kérte a III. évfolyam megszervezését, s az egyik indokuk éppen a gyakorlati képzés alaposabbá tévése volt. 1881. áprilisában megtartott értekezletükön például a következőket állapítják meg: „A két éves tanfolyam mellett a felállított gyakorló polgári iskolából sem vonhatjuk azt a hasznót, mely a magas kormány által gyakorló iskolákra fordított tetemes áldozatoknak megfelelne. A jelöltek alig próbálkozhatnak egész éven át egyszer-kétszer tanítani, az annyira szükséges gyakorló iskolai látogatásokra

pedig a sok tanulás miatt idejük sem marad.” [9] Ezért javasolja a tanári kar a III. évfolyam felállítását, hogy „így a jelölt két év alatt a tanulni valók legnagyobb részét elsajátítván a III. évet főképpen a gyakorlatra, s az önálló tanulmányozás megkezdésére fordíthassa. E célból a jelöltek a III. év alatt illető szakjuk szerint a gyakorló polgári iskolai tanítók körül csoportosíttatnának, azok mellett segédkeznének, s a gyakorló iskolában egyes tantárgyak tanítását is átvennék.” [10]

Láthatjuk, hogy a tanári kar elsősorban a gyakorlati kiképzés érdekében törekszik a képzés idejének felemelésére. A minisztérium hozzájárul a 3 éves képzéshez. Az 1881. augusztus 26-án kelt rendeletében TREFORT miniszter hangsúlyozza: „Helyeslem továbbá, hogy a polgári tanítóképezdei növendékek harmadik évi tanfolyamában a tanítás súlypontja a gyakorlatra fektessék.” [11] Ennek sikere érdekében a gyakorlóiskolai szaktanárok számát 4-re emeli, s elrendeli: „a még szükséges 2 szaktanár a gyakorló tanárjelöltekből teljék ki, mely intézkedést nemcsak a gazdálkodási szempont, hanem főleg a gyakorlat megszerzésére szolgáló kedvező alkalom igazol.” [12] E rendelkezésével tehát *Trefort* bővíteni igyekszik a tanítási gyakorlatok körét.

A tanári kar javaslatai, a miniszteri utasítások azt jelzik, hogy a gyakorlati kiképzés egyre nagyobb súlyt kap a tanárképzés menetében. Ezt mutatja a 3 éves képzés céljaira készített, s 1882-ben kiadott tanterv is. Az új tanterv a tanítási gyakorlat keretében már az I. évfolyamon előírja a heti 2 órás hospitálást a gyakorlóiskolában, ahol megfigyelik a gyakorlóiskolai tanár tanítását, a tapasztalataikat feljegyzik. A II. évfolyamon a hallgatók felváltva egy-egy órát tanítottak. A tantervi utasításból azonban nem derül ki, hogy egy hallgató összesen hány órát tanított.

A korábbi gyakorlattal szemben lényeges az a változás, hogy a hallgató egy teljes órát tanít, s a következő órát kell a bírálatra fordítani. A III. évfolyamon valóban nagy teret kap a gyakorlati kiképzés. A tanterv előírja, hogy a hallgatók segédkeznek a gyakorlóiskolai tanár felügyelete alatt, „a kiválóbbakat azonban a tanári kar a gyakorló polgári iskolában némely könnyebben tanítható tárgyak önálló tanításával is megbízza bizonyos ideig.” [13] Érdekes rendelkezése volt ennek a tantervnek az, hogy minden szombat délután a módszertan (a pedagógia) tanárának vezetésével a gyakorlóiskola tanárai és a III. évfolyam növendékei metodikai értekezletet tartottak, ahol megbeszélték az elmúlt hét tervének teljesítését, értékelték a jelöltek tanításait, és összegezték e tanítások tapasztalatait. E megbeszéléseken ismertették a gyakorlóiskola tanárai a következő heti tananyagot és kijelölték a tanításra sorra kerülő hallgatók teendőit. A főiskola tanári kara a gyakorlóiskolák tanáraival közösen 4 hónaponként megbeszéléseken értékelték a gyakorlati kiképzés helyzetét, és dolgozták ki a szükséges intézkedéseket.

Az 1882. tanterv e feladatok elvégzésére heti 2 órát írt elő, az 1896-ban kiadott tanterv ezt 10 órára emeli fel. Az 1896-os tanterv azt is előírja, hogy előre meghatározott időben az év folyamán, esetleg az év végén minden hallgatónak tartania kell egy próbatanítást (mai elnevezéssel: zárótanítást), ahol a pedagógia tanára és a főiskola szaktanárai is jelen vannak.

A kiképzés alaposabb tevése érdekében a főiskola tanári kara 1892-től megkívánta azt is, hogy a II. éves hallgatók egésze előtt kellett a gyakorlóiskola tanárainak ismertetni a tanítási tervzet elkészítésének szempontjait, és ennek alapján minden hallgatónak el kellett készíteni a tanítási óra vázlatát.

A tanítási gyakorlat 1873-tól 1947-ig helyet kapott a tanárképesítő vizsgán is. Itt a követelmény az volt, hogy a jelöltnek a fél nappal korábban megkapott anyagból — fél óráig kellett tanítania. A tanításon részt vevő bizottság elsősorban azt figyelte meg, hogy a jelölt hogyan tud szemléltetni, milyen a tanítási képessége, hogyan

tudja tanítványai érdeklődését felkelteni, figyelmét ébren tartani s az oktatási célt elérni.

A képesítő vizsgálati tanításon 1928-ig a jelöltnek mindkét szaktárgyából tanítania kellett, attól kezdve azonban csak az egyik szaktárgy tanítása volt előírva.

Az 1882-ben kidolgozott tantervi előírás szerint folyt a gyakorlati kiképzés egészen 1909-ig. Az 1901-ben kiadott új tanterv már nem tartalmazza a gyakorlati kiképzés rendjét, csupán utal arra, hogy azt majd külön útmutató szabályozza. Ez azonban csak 1909-ben jelent meg. A gyakorlati kiképzésnek ezt az új rendjét a főiskola akkori pedagógia tanára, IMRE SÁNDOR dolgozta ki. IMRE SÁNDOR főiskolai munkásságával külön tanulmányban szándékozom foglalkozni. Itt tevékenységének csak a gyakorlati kiképzésre vonatkozó részét kívánom ismertetni és értékelni. IMRE SÁNDORT elsősorban mint elméleti pedagógust szokták értékelni. Gyakorlati pedagógiai tevékenységéről még kevesen szóltak. Mint látni fogjuk, a gyakorlati kiképzést alaposan megreformálta, annak egyes elemeit pedagógiai szempontból jobban megvilágította, s ezzel a gyakorlati kiképzéssel szemben támasztott követelményeket magasabb színvonalra emelte. Ha átolvassuk a gyakorlati kiképzés továbbfejlesztésére vonatkozó javaslatait, melyeket 1910—1919 között dolgozott ki, nem nehéz bennük felismernünk jelenlegi gyakorlati kiképzésünk egyes elemeit. Megállapíthatjuk, hogy IMRE SÁNDOR a mai színvonalnak is megfelelő gyakorlati kiképzési rendszert dolgozott ki, illetve, hogy jelenlegi gyakorlati kiképzési rendszerünk az IMRE SÁNDOR által megkezdett úton fejlődött tovább.

IMRE SÁNDOR mint a pedagógia tanára — GYERTYÁNYFY ISTVÁNHOZ és KISS ÁRONHOZ hasonlóan — nagy gondot fordított a gyakorlati képzésre. Úgy gondolom, a gyakorlati kiképzés eredményességéhez az is hozzájárult, hogy annak elvi kimunkálása, irányítása a pedagógia tanárának kezében volt. A pedagógiát előadó tanárok ezen túlmenően — mint a gyakorlati tanításokat követő bírálati órák elnökei — fontos szerepet tölthettek be a tanítások elemzésében, bírálatában is. Kapcsolatuk a gyakorlati főiskola szaktanáraival rendkívül szoros volt.

IMRE SÁNDOR tudatosan törekedett arra, hogy a gyakorlati kiképzésnek fentebb említett sajátosságai még jobban érvényre jussanak. Amikor IMRE SÁNDOR a főiskolán a pedagógia tanára lesz, már nem kell foglalkoznia az egyes szaktárgyak módszertanának oktatásával. KISS ÁRON javaslatára ugyanis a tanári kar 1890-ben megtartott értekezletén azt határozta el, hogy a módszertant a főiskola egyes szaktanárai tanítsák szaktárgyaikkal kapcsolatban. Így a pedagógia tanára nagyobb mértékben lesz képes lélektan tanítani, illetve a gyakorlati kiképzést intenzívebben irányítani, ellenőrizni.

IMRE SÁNDOR 1909-ben kidolgozott szabályzata a gyakorlati kiképzésre mind ezeket a törekvéseket jól tükrözi. A 8 oldalas szabályzat alapvető törekvése az, hogy a gyakorlati kiképzés eddig kialakult menetébe olyan új mozzanatokat iktasson be, amelyek eredményesebbé teszik a jelöltek tanításait, a tanítási gyakorlatok hatékonyabban fejlesszék a hallgatók személyiségét. Ebből a szempontból elemzi IMRE SÁNDOR a gyakorlati kiképzés már eddig meglevő, hagyományos eljárásait, s ezeket alapos pedagógiai vizsgálatnak veti alá.

Vegyük alaposabban is szemügyre a gyakorlati kiképzésnek ezt az 1909-ben bevezetett szabályzatát. A szabályzat általános résszel kezdődik, majd külön elemzi a II. és a III. éves hallgatók kiképzésének követelményeit. Az általános részben IMRE SÁNDOR megállapítja, hogy a gyakorlati kiképzés a II. és III. évben a szaktanulmányok végzése közben történik. Ez az álláspont IMRE SÁNDOR későbbi — 1919-ben kidolgozott — felfogása szempontjából jelentős. 1919-ben ugyanis az a nézete, hogy a gyakorlati kiképzést el kell választani a szaktudományi képzéstől. Ezt azzal indo-

kolja, hogy a tanításra irányuló, meg a tudományos érdeklődés egymással ellentétes természetű, a hallgató érdeklődését megosztja, s így a gyakorlati kiképzés fogyatékossá teszi a szaktudományi képzést. Ezért javasolja, hogy a szakképzés és a gyakorlati képzés egymással ezután is szoros kapcsolatban maradjon, azonban hogy a tanárképzésnek ez a két területe egymást ne akadályozza, a gyakorlati kiképzés a szakképzés befejezése után következze. Ez a javaslat azért is érdekes, mivel IMRE SÁNDOR 1910-től készített tervezetei, észrevételei az 1909-ben kidolgozott szabályzat alapján állnak.

Visszatérve az 1909-es szabályzathoz, Imre Sándor ebben leszögezi azt, hogy a gyakorlati kiképzés a pedagógiai tanulmányokkal kapcsolatban történik, s ezért vezetője a pedagógia tanára, közvetlen intézői pedig a gyakorlóiskola tanárai.

Ezen általános elvi megállapítások után IMRE SÁNDOR külön-külön is részletezi a gyakorlati kiképzés feladatait az egyes évfolyamokon. A gyakorlati kiképzésre fordítandó órák számát az 1901-es tanterv alapján a II. éven 2 órában, a III. éven pedig 4 órában jelöli meg.

A II. éven folyó gyakorlati kiképzés elé kettős célt tűzött ki IMRE SÁNDOR: 1. a gyakorlóiskola tanárainak megfigyelése útján tapasztalatszerzés, 2. a próbatanításon a tanári rátermettség kimutatása. E kettős cél elérése érdekében a szabályzat előírja, hogy a II. éves hallgató minél többször hospitáljon a gyakorlóiskolában. Ennek számát azonban a főiskolai órák miatt nem lehet előírni. A szabályzat a II. éven minden hallgató számára csak egy próbatanítást írt elő az egész év folyamán, megkívánta azonban az összes bírálati órán való részvételt.

Nagyon részletesen munkálta ki IMRE SÁNDOR a próbatanítások előkészítésének rendjét, a hallgatók beosztását a tanításokra. A korábbi útmutatókkal szemben az 1909-es szabályzat csökkenti a gyakorlóiskola tanárainak felkészítő tevékenységét a II. éves hallgatóknál, ugyanakkor azonban növeli a hallgatók önállóságát. A korábbi útmutatóhoz hasonlóan IMRE SÁNDOR is előírja azt, hogy a hallgató tanítása előtt 2—3 órán keresztül figyelje meg az adott tárgy tanítását, s így tisztán látja saját, egy órai feladatát. A szabályzat hangsúlyozza, hogy a jelölt feladata nemcsak a megtanulni való új anyag nyújtása, hanem egy egész óra vezetése, s abban minden tanári munkát a jelöltnek kell elvégezni, kezdve a tanulók számba vételén, folytatva a megelőző óra anyagának az újjal való összekapcsolásáig. Külön kiemeli a szabályzat, hogy a többi jelenlevő csak hallgató, vagyis nem avatkozhat be a tanítás menetébe.

A szabályzatnak ez az elvi állásfoglalása nagyon lényeges a több évtizedes korábbi felfogással szemben.

Mint láttuk korábban, egy óra alatt két jelölt tanított, s az órának csak egyik feladatát — az új ismeret nyújtását — kellett elvégezniük. Az új szervezeti szabályzat nagyobb követelményt támaszt a jelölttel szemben. Ennek megfelelően pontosan rögzíti az óra felépítésének menetét is. A jelölt tervezetét a gyakorlóiskola tanára, a főiskola szaktanára és a pedagógia tanára bírálta el a tanítás előtt. A tanításon és bírálatán a pedagógia tanárának elnökletével ugyanezek vannak jelen és valamennyi — tehát nemcsak az adott szakos-hallgató. A bírálat menete is részletes kidolgozást nyer. Először a jelölt írásban rögzített önbírálata, majd a kijelölt bíráló írásos véleménye volt, ezt követte a hallgatók megjegyzése, a tanítójelölt válasza, a gyakorlóiskola tanárának, a főiskolai szaktanárnak, majd az elnöknek a véleménye. A látott órát mindegyik más-más szempontból bírálta meg. A kijelölt bírálónak a következőkről kellett véleményt mondani: a jelölt magatartásáról, a tárgy feldolgozásáról, más tárgyakkal való kapcsolat megvalósításáról, a tanulókkal való foglalkozás módjáról, a fegyelmezésről, az óra értékéről és a jelölt tanári egyéniségéről. Ha a jelölt elégtelen osztályzatot kapott, tanítását megismételte, s ha ez is elégtelen volt, évet ismétel.

A tanítás tervezetét, a bírálattal és a bírálatról készült jegyzőkönyvekkel együtt a pedagógiai szemináriumban helyezték el.

A III. éven folyó gyakorlati kiképzés elé IMRE SÁNDOR ismét kettős célt tűzött: 1. a tanítás gyakorlását, 2. az iskolai élet megismerését.

A hallgatókat csoportokra osztva egy-egy tanárhoz osztották be. A csoportokat félévben megcserélték a szaktanárok, hogy a jelöltek mindegyik tárgyukból taníthassanak, illetve, hogy így két gyakorlóiskolai tanár tudjon a jelöltről véleményt mondani. Lehetővé kellett tenni, hogy minden hallgató minden héten tanítson is, meg hospitáljon is. Ezért a III. évesek órarendjében egy délelőtt szabadon kellett hagyni 8—10-ig, illetve egy délelőtt 10—1-ig az órákat.

A gyakorlóiskolai tanár minden hallgatónak kijelölt egy nagyobb anyagegységet, amelyet kb. 1 hét alatt kellett megtanítani, s melynek egy részét a jelölt tanította. A jelölt kidolgozta az egy heti órák menetét, ezt a szakvezető tanár megbírálta, és a jelölttel részletesen megbeszélte, s egyúttal kijelölte a jelölt által tanítandó egy vagy több órai részt. A jelölt azután ezeknek a tanítási óráknak a tervezetét készítette el, s mutatta be a tanárnak. Lehetőleg a jelöltnek egy-egy tárgyból 2—3 egymást követő órán kellett tanítani. A tanítási óra megtartását annak vitája, bírálata követte.

A szabályzat félvévenként egy módszeres értekezlet tartását is előírta, ahol a félévi tapasztalatok, a kiemelkedőbb mozzanatok közös megvitatása történt a főiskola igazgatója, a pedagógia tanára, a gyakorlóiskola tanárai és valamennyi hallgató jelenlétében.

Láthatjuk, hogy az IMRE SÁNDOR által kidolgozott szabályzat két fő pedagógiai elvre építi fel a gyakorlati képzés folyamatát. Az egyik elv az, hogy a jelölt egy oktatási folyamat szűkebb értelmezésében, egy téma feldolgozásában vegyen részt, és ne egy elszigetelt óra egyes feladatainak megoldásában. Az oktatási folyamatban való gondolkodás a szocialista didaktika követelménye, és ennek igyekszünk eleget tenni jelenlegi gyakorlati kiképzési rendszerünkkel is. IMRE SÁNDOR törekvését ezért lehet mai szemmel is korszerűnek mondani.

A másik elv, amelyet IMRE SÁNDOR érvényesíteni szándékozott, a jelöltek önállóságának fokozottabb igénybevétele a tanítási órákra való felkészülésben, azok bírálatában, s egyúttal a tanítási óra egymással kapcsolódó, összetett feladatainak megoldásában.

Mind a két elv s az ezeken nyugvó gyakorlati kiképzés részfeladatainak pedagógiai kidolgozása és indokolása hozzájárult ahhoz, hogy a jelöltek tanítási képességei fokozottabb mértékben bontakozzanak ki.

IMRE SÁNDOR a fentebb ismertetett szabályzat kidolgozása és bevezetése után nagyon gondosan törekedett arra, hogy azok a gyakorlatban meg is valósuljanak. E szándékával magyarázható az, hogy 1910 és 1914 között kétszer is javaslatot fordult a főiskola igazgatójához, illetve a minisztériumhoz a gyakorlati kiképzés szabályzatának hatékonyabb alkalmazása és ennek megfelelően egyes követelmények módosítása érdekében. Felterjesztésének eredményeképpen hajt végre a minisztérium 1914-ben bizonyos fokú módosítást az 1909-es szabályzaton.

IMRE SÁNDOR 1910-ben megjelent tanulmányában a gyakorlati kiképzés előkészítését már az I. évfolyamon meg kívánja kezdeni. Ezeket írja: „A gyakorló iskolába való bejárás, már az I. évtől kezdve szükséges, de akkor még nem szabad egyébből állnia, mint a rendes tanárok munkájának szemléléséből, hogy a II. éven tapasztalataikat a próbatanításon, s a III. éven a gyakorlás közben érvényesíthessék.” [14]

IMRE SÁNDOR helyesen ismeri fel az I. évre beiktatandó hospitálások feladatát. Ebből a szempontból a korábbi évek gyakorlatát kívánja feleleveníteni, azonban sem az 1923-as, sem az 1928-as gyakorlati kiképzési szabályzat nem oktatott be ilyen

célzatú hospitálást az I. évfolyamon; csak az 1914-es módosítás teszi ezt lehetővé 1923-ig.

IMRE SÁNDOR már 1910. júliusában felterjesztéssel fordul a főiskola igazgatójához. Felterjesztésében észrevételeket tesz a gyakorlati kiképzés néhány kérdésében. Hangsúlyozza, hogy javaslatai két éves tapasztalataira épülnek, és nem is akar új kiképzési formát, csupán az 1909-es szabályzat hatékonyabbá tételét. Ekkor még csak a III. éven folyó gyakorlati kiképzésre vonatkozóan tesz megjegyzéseket.

Mindenekelőtt a gyakorlóiskolákról mondja el véleményét. Kifogásolja, hogy a gyakorlóiskola nem szolgál minden tekintetben példaképül. Sem a felszerelését, sem fegyelmi állapotát, sem a tanárok és tanulók viszonyát nem tartja megfelelőnek. Márpedig a gyakorlóiskola nemcsak a tanítás munkájában, hanem ezeken a területeken is példát kell, hogy mutasson. Így folytatja: „Most nem igen látnak jelöltjeink példát arra, hogyan kell bánni a tanulókkal az órákon kívül, hogyan kell a nevelés munkáját aprólékos rendtartási esetekben is határozott elvek szerint folytatni, vagyis nem látnak példát arra, milyen az egészséges érintkezés a tanító és tanuló között. Ebből ered azután, hogy benn az órákon sem ügyelnek egyébre, csak a tanításra, sem a rend, sem a magatartás, illendőség iránt nem látszik valami ébernek az érzékük.” [15]

Hiányolja, hogy a jelöltek nem nyernek kiképzést az osztályfőnöki munkában, nem vesznek részt tanári gyűléseken és a tanulók osztályozásában, elbírálásában.

Komoly hibaként rója fel, hogy a gyakorlatban nem tesznek eleget a szabályzat azon követelményének, hogy a jelöltek vegyenek részt minél többször a gyakorlóiskolai tanár tanításán, s így megfelelő tanítási példa álljon rendelkezésükre. A III. évesek úgy kezdik meg tanításaikat, hogy nem láttak egy órát sem a tanártól.

Különös nyomatékkal húzza alá azt a kívánságát, hogy a jelöltek ne egy órai anyagra, hanem nagyobb didaktikai egységre készüljenek elő, és pontosan történjék meg a tervezett eljárás megbeszélése, s a jelölt tanításának a rendes tanítás folyamatába való beillesztése. Tapasztalta, hogy a legtöbb jelölt csupán egyetlen óra anyagát dolgozta ki, és a tanítását megelőző órán nem hospitált.

Észrevételezi, hogy a jelöltek szaktudományi ismeretei nincsenek összhangban a gyakorlóiskolában használt tankönyvek megállapításaival. Javasolja, hogy a jövőben csak azokat a tankönyveket lehessen használni a gyakorlóiskolában, melyeket a főiskolai szaktanárok jóváhagytak. Ezzel kapcsolatban jegyzi meg, hogy nagyon fontos lenne a főiskolai tanárok és a gyakorlóiskola tanárai közötti folytonos kapcsolat.

A gyakorlati kiképzés javítása érdekében a következőket javasolja: 1. egy tanárhoz kevesebb jelöltet osszanak be, s így több idő jusson a jelöltekkel való foglalkozásra, 2. a gyakorlóiskola tanárai állandóan tájékozódjanak szaktárgyaik tudományos eredményeiben és tanításuk módszerében, 3. legyen idejük tanítási tapasztalataik irodalmi feldolgozására és közlésére, 4. a jelöltek ne csak egy-egy szaktanár tanítását lássák, hanem többét is, 5. a jelölteket be kell vonni az osztályfőnöki teendők végzésébe, a tanteszületi értekezletekbe, az osztályozó gyűlések munkájába, esetleges kivonulások vezetésébe, ünnepélyek rendezésébe, 5. a gyakorlóiskola tanárai minél gyakrabban tanítsanak több órán egymás után is a jelöltek előtt, s tanításuk után tegyék lehetővé, hogy a jelöltek megkérdezhessék: mit, miért csináltak az órán. 6. A gyakorlóiskola tanárai négy évenként vizsgálják át az új tankönyveket, s vessék össze az eddig használtakkal. Ugyancsak négy évenként dolgozzák át tanmeneteiket, s bocsássák azt a jelöltek rendelkezésére. 7. A pedagógia tanára a gyakorlóiskolában bármikor megjelenhessen, s ugyanakkor a gyakorlóiskolai tanároknak bármikor legyen joguk a pedagógiai elméleti órák látogatására. 8. A gyakorlóiskola

tanárai kéthetenként tegyenek jelentést a gyakorlati tanítások menetéről a pedagógia tanárának.

IMRE SÁNDOR fentebb ismertetett felterjesztésére 1910-ben nem történik intézkedés. Ezért 1912-ig több alkalommal is vissza-visszatér ezekre évi jelentéseiben. Ezek hatására 1912-ben a minisztérium felszólítja IMRE SÁNDORT, hogy terjessze fel 1910-ben kidolgozott javaslatait. IMRE SÁNDOR arra való hivatkozással, hogy 1910-es javaslatai még csak kevés tapasztalatára épülhettek, s az elmúlt évek alatt módja volt jobban megismerni a gyakorlóiskola munkáját, a gyakorlati kiképzés helyzetét, ezért 1912 decemberében új javaslatot dolgoz ki.

Ebben a felterjesztésében IMRE SÁNDOR lényeges, új változtatásokat javasol, ugyanakkor megismétli 1910-es észrevételeit is.

1912-es tervezetének főbb javaslatai a következők:

1. kéri annak elrendezését, hogy kísérletképpen az I. éves hallgatók heti egy órában hospitáljanak a gyakorló iskolában, szaktárgyaik óráin;

2. a II. éven előírt, hallgatónként évi 1 óra próbatanítás helyett azt kérte, hogy pedagógiai elméleti szemináriumokat tarthasson. Ezt a változtatást azzal indokolta, hogy ez az egy próbatanítás nem alkalmas a tanítási gyakorlat megszerzésére. A szemináriumokat viszont jól fel tudná használni didaktikai és módszertani elvek fejtegetésére, tanmenetek és tervezetek kidolgozására, megbírálására;

3. a III. éven azt javasolja, hogy az 1909-es szabályzatban előírt heti 4 órás gyakorlóiskolában való megjelenés mellett — ez jelöltenként egy félévben 5—6 tanítást jelentett — a hallgatók évenként 2, nem egymásután következő hetet töltsenek a gyakorlóiskolában. Az első héten az egyik szaktanár mellett a jelöltek hospitáljanak szaktárgyuk óráin minden osztályban, ezenkívül vegyenek részt az illető szaktanárral a szülőkkel, a tanulókkal való beszélgetésekben, vagyis éljék át annak egy heti munkáját. A második héten a jelöltek legyenek jelen egy osztály valamennyi óráján, hogy így lássák egy osztály egész heti munkáját. Így láthatják azt is, hogy milyen különbségek vannak az egyes tanárok között.

A két hét alatt a hallgatók felmentést nyernek a főiskolai órák látogatása alól.

E javaslatokon kívül IMRE SÁNDOR megismétli észrevételeit, a gyakorlóiskola rendjével, fegyelmi állapotával kapcsolatban. Kifogásolja, hogy a főiskola igazgatója egyben a gyakorlóiskola igazgatója is.

Kéri a képesítő vizsgálaton történő próbatanítás eltörlését.

IMRE SÁNDOR felterjesztését megvitatták a gyakorlóiskola tanárai is. Írásbeli véleményük bekérése után bizottság foglalt állást a javaslatokkal kapcsolatban. Mind a gyakorlóiskola tanárai, mind a bizottság IMRE SÁNDOR javaslatai ellen foglalt állást. IMRE a bizottság döntése előtt kénytelen a gyakorlóiskolával kapcsolatos észrevételeit megmagyarázni, mivel a gyakorló iskola azokat sértőnek találta.

A bizottság nem kíván az 1909-es szabályzatban változtatni, mivel az IMRE által javasolt részletmódosítások a gyakorlati képzés intenzitását a jelenleginél számottevőbb módon nem képesek fokozni. A gyakorlati kiképzésnek különben sem az a célja, hogy a jelölteket mint rutinos tanítókat bocsássa ki. IMRE egyes javaslataira a bizottság állásfoglalása a következő:

1. az I. évesek passzív hospitálásától nem várható jelentős eredmény,

2. a II. évesek próbatanításai jól megfelelnek céljuknak.

Nem ezek helyett, hanem ezek mellett lenne eredményes az IMRE által javasolt szeminárium foglalkozás,

3. a bizottság véleménye szerint a III. évesek kétheti folyamatos hospitálása kismértékben hozzájárulhat a gyakorlati kiképzés intenzívebbé tevéséhez. A képzés négy évre való emelése azonban ezt a változtatást feleslegessé teszi.

A minisztérium a bizottság állásfoglalásának ellenére 1914. januárjában elrendeli, hogy 1. a hallgatók az I. éven hospitálásokat végezzenek; 2. a gyakorlóiskolai tanmenetek a főiskolai szaktanárok és a pedagógia tanárának közreműködésével négyévenként átdolgozandók; 3. a pedagógia tanára a gyakorlóiskola tanítási óráin bármikor megjelenhet.

IMRE SÁNDOR többi javaslatát a minisztérium sem fogadta el. Pedig a III. éven történő I—I hetes összefüggő hospitálás jelentős előrelépés lett volna a gyakorlati kiképzésben.

IMRE SÁNDOR 1915-ben készült jelentésében szorgalmazza, hogy az általa „fogyatékosnak” mondott gyakorlóiskolán kívül a hallgatók más iskolákat is látogassanak, hogy így az iskolai munkát igazi mivoltában is megismerjék. Ez szükséges lenne a tanítási módszer, a felszerelés, az iskolaépület, a területi élet megismerése céljából. IMRE SÁNDORNak ezek a javaslatai sem mentek azonban át a gyakorlatba.

Már az előbbieken említettem IMRE SÁNDOR 1919-ben tett módosító javaslatát a gyakorlati kiképzéssel kapcsolatban. Ettől kezdve 1923-ig nem történik változás ezen a téren. A gyakorlati kiképzés új szervezeti rendjét 1923-ban vezetik be. Ezt a gyakorlóiskola igazgatója, LUX GYULA dolgozta ki, mivel IMRE SÁNDOR 1919-ben államtitkári kinevezést nyert.

A gyakorlati kiképzés módosítására azért került sor, mivel az 1920/21. tanévtől kezdve az eddigi két szakcsoportos kiképzést (nyelv és történettudományi, illetve mennyiségtan — természettudományi szakcsoport) három szakcsoportos képzésre módosítják (magyar nyelv és irodalom és a történelmi szakcsoport; földrajz — természetrajz — vegytani szakcsoport; illetve mennyiségtan — természettan — vegytani szakcsoport.) A tárgyaknak ilyen differenciálása lehetővé tette a gyakorlati kiképzés módosítását is.

Az 1923-ban kiadott szabályzat nem sokban tér el az 1909-es, illetve az ezt módosító 1914-es szabályzattól. Ennek oka az volt, hogy a tanterv anyagában, óraszámában a három szakcsoportra való osztás nem hozott jelentősebb változást.

Az 1923-as szabályzat főbb intézkedései a következők voltak:

Megszünteti az I. évfolyamon az IMRE SÁNDOR által javasolt hospitálásokat. Ugyancsak eltörli a II. évben az 1909-ben beiktatott évi I próbatanítást, melynek megszüntetését IMRE SÁNDOR 1912-ben javasolta. Ennek következtében a gyakorlati kiképzés a II. éven végzett heti 1 órás hospitálásból és heti 1 órás módszertani szemináriumból, a III. évben pedig heti 4 órás gyakorlati tanításból és 1 órás módszertani előkészületből állott.

A módszertani szemináriumot a gyakorlóiskola tanárai vezették.

A szabályzat előírja, hogy a főiskola tanárainak részvétele a gyakorlati tanításokon kívánatos. Szaktárgyuk előadása során kötelesek voltak rámutatni arra, hogy mi és mennyi az az anyag, ami a polgári iskolák számára ki volt szabva.

A szabályzat részletesen ismerteti a gyakorlati kiképzés feladatait az egyes évfolyamokon.

A II. éves hallgatók heti 1 órában szaktárgyuk tanítási óráin hospitáltak. Az előre megkapott szempontok szerint figyelték a tanítást, jegyzeteket készítettek, és ennek alapján felépítették a tanítási óra vázlatát. A tanítási óra után a gyakorlóiskola tanára rávezette a hallgatók figyelmét a tanítás egyes mozzanataira, a tanítási terv és a kivitelt között esetleg mutatkozó eltérésekre, azokra az okokra, melyek a terv megváltoztatását előidéztek, a tanítás módszerének elveire és gyakorlatára. A tanév alatt a jelölteknek a szakcsoportjukhoz tartozó valamennyi tantárgy tanításán részt kellett venni minden osztályban. Így több tanár óráján hospitálva az iskola munkáját több oldalról figyelhették meg, s több tanár egyéniségét ismerhették meg.

Az 1923-as szabályzat tehát az eddigiekkel szemben pontosabban dolgozza ki a hospitálás módszerét, követelményeit. Ezzel a gyakorlati kiképzésnek ez az előkészítő része is szervesebb kapcsolatba került a tanítással, s didaktikai értékei jobban előtérbe kerültek, alaposabb kihasználást nyertek.

A gyakorlati kiképzés II. évre beiktatott másik összetevője, a módszertani szeminárium, egészen új eleme a képzés folyamatának. Ennek beiktatását IMRE SÁNDOR már 1912-es javaslatában kérte, akkor azonban nem engedélyezték. IMRE SÁNDOR azonban a neveléstan egyik óráját ilyen feladat megoldására használta fel. Az 1923-as szabályzat a módszertani szeminárium vezetését a gyakorlóiskola tanáira bízta. E tárgy keretében előadták szaktárgyuk tanítási módszerét, ismertették a fontosabb módszertani elméleteket és a módszertani irodalmat. Bevezették a hallgatókat a vezérkönyvek használatába, megismertették velük a hazai és külföldi tankönyveket. Alapos elemzés alá vették a polgári iskola tantervét és utasításait, s ezek ismeretében tanmenetek készítésével bízták meg a hallgatókat. Fontosabb módszertani kérdésekről vitaórákat rendeztek, amelyekre a hallgatók alaposan felkészültek.

Mindezeket a feladatokat valamennyi tantárggyal kapcsolatban egészen részletesen is kidolgozták. Néhány problémát emelnék csak ki az egyes tantárgyakon belül: magyar nyelv: az erkölcsi tartalmú és ismeretterjesztő olvasmányok tanításának menete; történelemből: a szülőföld, vagy a tanítás helyének története, ennek felhasználása a történelem anyagának tárgyalásánál; természetrajzból: hogyan vonhatjuk be tanítványainkat a természetrajz tanításába; földrajzból: a kézi- és falitérkép használatának módja; számtanból: a tanulók tevékenysége a számtanórán; fizikából: a tanulók tapasztalatainak felhasználása a fizika tanításában.

A módszertani szeminárium keretében a II. év második félévében a gyakorlóiskola igazgatója bevezette a hallgatókat az iskolai igazgatás és adminisztráció ismeretébe, megismertette velük a polgári iskolára vonatkozó törvényeket, fontosabb rendeleteket, a rendtartást és az iskolában használt nyomtatványokat. A III. éven a jelöltek számára – hasonlóan az 1909-es szabályzathoz – heti 4 óra állt rendelkezésre a tanítás gyakorlására. Ez nem azt jelenti, hogy minden hallgató 4 órát tanított hetenként. A tanítási csoportok létszámától függően tanított egy-egy hallgató bizonyos számú órát. Akárcsak a II. éves hospitálás esetében, itt is részletesen kidolgozták a tanítások előkészítésének, levezetésének és bírálatának szempontjait, követelményeit. E négy órán kívül heti 1 órát fordítottak az előkészítésre és 1 órát a bírálatra.

A tanításra a jelöltet a gyakorlóiskola igazgatója jelölte ki. A tanítandó anyagot a gyakorlóiskolai tanár adta meg. Ezt az egy szakcsoporthoz tartozó jelöltek és a gyakorlóiskolai tanár jelenlétében megbeszélték. A gyakorlóiskolai tanár ismertette azt a nagyobb didaktikai egységet, melynek egy részletét a jelölt tanítani fogja. Megjelölte az elérendő didaktikai célt, megadta a szükséges módszertani utasításokat, közösen megbeszélték a felhasználandó szemléltetési eszközöket. Ezek megbeszélése után kellett a jelöltnek elkészíteni a tanítási tervezetet. A gyakorlóiskolai tanár feladata volt annak biztosítása, hogy a jelöltek ne csak egy órai anyagra, hanem mindig nagyobb didaktikai egységre készüljenek elő. Ugyancsak ő gondoskodott arról, hogy a jelölt hospitáljon a tanítási óráját megelőző órán, hogy így tanításával az iskola munkájába szervesen beilleszkedhessen.

A tanítási tervezetet, a felhasználásra kerülő segédeszközöket, szemléltető eszközöket a gyakorlóiskolai tanár, valamint a pedagógia tanára nézte át, és közölte megjegyzéseit a jelölttel.

A szabályzat részletesen kidolgozta a tanítási óra bírálatának szempontjait. A bírálat menete a már eddig kialakult rendnek megfelelően történt.

Az 1923-as szabályzat ismertetéséből látható, hogy igyekszik eleget tenni IMRE

SÁNDOR javaslatának arra a törekvésére, hogy a jelölteket egy oktatási folyamat — egy téma — egészének áttekintésére nevelje, s az egyes tanítási órákat abban helyezze el. Így kialakítva az egymáshoz kapcsolódó órákban való gondolkodás képességét. A szabályzat azonban nem halad ezen az úton elég határozottan, kisebb követelményekkel is megelégszik. Új vonása az 1923-as szabályzatnak, hogy a tanítandó anyagot, annak tanítási módját a csoportba tartozó hallgatók közösen megbeszélték, és a tanítást végző jelölt csak a megbeszélés után kezdett hozzá a tanítási tervezet elkészítéséhez. E közös megbeszélések nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy a tanítandó anyagban rejlő lehetőséget az elérendő didaktikai cél érdekében minél sokoldalúbban és tudatosabban tárják fel. Ugyanakkor ezek a közös megbeszélések alkalmasak voltak arra is, hogy így mindegyik hallgató minden tananyagrészlet módszertani kidolgozásában, megvitatásában részt vegyen. A tanév végére tehát az egész évi tananyag feldolgozását, tanítását figyelemmel kísérhette, és saját tanítását ebbe a folyamatba helyezhette el.

Az eddigi szabályzatokkal szemben új vonása az 1923-as utasításnak az is, hogy előírja: abból a célból, hogy a jelöltek minél több tanár tanítását megfigyelhessék, a gyakorlóiskolai tanár vezetésével el kell menniük más polgári iskolában tartott bemutató tanításokra és az ezeket követő megbeszélésekre is. Ezzel lényegében a 1879-es szabályzatnak azon szemléletén léptek túl, amely a gyakorlóiskolának mintajellegét hangsúlyozta. Így kibővíthetett a jelöltek tapasztalati köre és betekintést nyerhettek más iskolák tanítási színvonalába, gyakorlatába.

A tanítási gyakorlatok mellett a III. éven szerepelt a módszertani értekezleteken való részvétel is. Ezek havonta voltak és a gyakorlóiskolai tanárok felváltva tartottak különböző módszertani kérdésekről előadásokat. Az értekezleteken a főiskola igazgatója elnökölt, s részt vett rajtuk a pedagógia tanára, a gyakorlóiskola tanárai és az összes III. éves hallgatók. Az értekezleten kialakult vita után határozatokat is hoztak, melyeket az oktatómunka további menetében használtak fel.

A tanításon, a módszeres értekezleteken kívül a gyakorlati kiképzés keretében a III. éves hallgatók részt vettek a gyakorlóiskola egyéb feladataiban is. Így pl.: az iskolai ünnepélyek rendezésében, a tanulmányi kirándulások szervezésében, az önképzőkörök, a sportkör munkájában. E tekintetben az 1923-as szabályzat IMRE SÁNDORNak azt az elgondolását valósítja meg, hogy a jövőendő tanárok vegyenek részt az órán kívüli oktató-nevelő tevékenységben is.

Az 1923-as szabályzat alapján folyó gyakorlati kiképzés ellen legfőbb kifogásként azt hangoztatták, hogy a III. éves hallgatók csak kevés időt tölthettek a gyakorlóiskolában, csak egyes órákra jártak el, és egy-egy jelölt félévénként átlag 4—5 órát taníthatott. Így gyakorolták ugyan a tanítást, de nem kielégítő módon és nem volt módjuk arra, hogy egy összefüggő metodikai egységet több óra keretében dolgozzanak fel.

E hiányosságokat látva a gyakorlóiskola tanárai arra törekedtek, hogy a képzési időt 4 évre emeljék fel. E törekvésük összefüggött a főiskola egész képzési rendszerét átalakító elképzelésekkel, melyek különösen 1927-től váltak egyre erőteljesebbé. Ezzel magyarázható az, hogy SZENES ADOLF 1927-ben — még mielőtt a főiskolának 4 évre való felemelése és Szegedre helyezése megtörtént volna — kidolgozta a négyéves képzési időszakra tervezett gyakorlati kiképzési szabályzatot. E tervezetet itt nem ismertetem, mivel gyakorlati bevezetésére nem került sor.

Amikor a tanárképző és tanárnőképző főiskolát 1928-ban egyesítették, Szegedre helyezték, és az egyetemmel kapcsolatba hozták, szükségessé vált a képzési idő 4 évre való felemelése is. Ennek megfelelően új gyakorlati kiképzési utasításra is szükség lett. A Szegeden újjászervezett gyakorlóiskola 1929-ben új épületben, új tanári

karral kezdte meg munkáját. SZENES ADOLF, — aki Budapesten is a gyakorlóiskola igazgatója volt — nagy lendülettel és komoly szakértelemmel kezdett Szegeden munkához. Irányítása alatt a gyakorlóiskola országosan elismert iskolává fejlődött. A gyakorlóiskola országosan elismert iskolává fejlődött. A gyakorlóiskola történetét SIMON GYULA dolgozta fel. Jelen tanulmányomban csupán a gyakorlati kiképzéssel kapcsolatos kérdésekre térek ki.

A Szegedre helyezett tanárképző főiskola működését az 1935-ben jóváhagyott szervezeti szabályzat irányította. Ebben külön fejezet tárgyalta a gyakorlóiskola működését és kapcsolatát a főiskolához. Az egyik pontja megállapítja: „A gyakorlóiskola, mint a tanárképző főiskola egyik alkotórésze, mint a polgári iskola.” [16] A gyakorlati kiképzésre vonatkozóan a szervezeti szabályzat megállapítja: „Az egyes jelöltek gyakorlati tanításainak rendjét a gyakorlóiskola igazgatójával egyetértésben a tanárképző főiskola pedagógus tanára állapítja meg, foganatos végrehajtásáról pedig a gyakorlóiskola igazgatója gondoskodik. A hallgatók gyakorlati tanításainak előkészítésében, megtartásában és megbírálásában, a főiskola pedagógus tanárának vezetése alatt a gyakorlóiskola illetékes tanárai, továbbá a tanárképző é-dekelt szaktanárai együttesen vesznek rész.” [17]

A szervezeti szabályzat tehát továbbra is megtartja, sőt szorosabbá fűzi a főiskola és a gyakorlóiskola között meglevő kapcsolatokat.

SZENES ADOLF nagyon gondosan dolgozza ki a gyakorlati kiképzés új rendszerét. A gyakorlati képzés szervesen illeszkedett bele a gyakorlóiskola életébe. SZENES ADOLF a gyakorlati kiképzés rendjének, kereteinek kimunkálása mellett tudatosan törekedett arra, hogy ezek a keretek tartalmilag is hozzájáruljanak a tanárképzés magasabb színvonalához. A gyakorlóiskola és a gyakorlati kiképzés feladatait így jelöli meg: „olyan otthonná szeretném ezt az iskolát fejleszteni, ahová a főiskoláról kikerült kartások ismét és ismét visszatérnek, és ahol mindannyiszor valami praktikus láthatnak és tanulhatnak. Érdeklődést kell keltenünk a tanítás gyakorlati problémái iránt, mert nálunk, sajnos, még mindig nagyon elterjedt az a vélemény, hogy a tanításhoz elég a tanítandó anyag ismerete, az ismeretközléshez nem kellenek külön törvények.” [18]

A tanítási gyakorlatok rendje e szemléletmódnak megfelelően nyert kimunkálást.

A 4 éves képzésre való áttéréssel lehetővé vált a gyakorlati kiképzés idejének meghosszabbítása is.

A gyakorlati kiképzés a II. éven heti 1 órás hospitálással kezdődött. Arra törekedtek, hogy a hallgatók szakcsoportjuk tárgyainak tanítását minden osztályban megfigyelhessék. A hospitálások során a hallgatók jegyzeteket készítettek, és a jegyzetek alapján elkészítették a tanítások vázlatait.

Ez a szabályzat is beiktatta a módszertani szemináriumot. A gyakorlóiskola tanárai heti 1 órában megbeszélték a hallgatókkal a hospitálások alkalmával szerzett megfigyeléseket, és ismertették az illető tantárgy tantervi anyagát és a tantervi utasítást. E szemináriumokon néhány összefüggő didaktikai egységről tanmenetet készítettek, valamint egyes témákat módszertanilag feldolgoztak, s ennek alapján 1—2 óravázlatot részletesen felépítettek.

A III. éven 4 óra állt a gyakorlati kiképzés rendelkezésére. Ekkor kezdődött meg a jelöltek tanítása. A tanítási tételeket a hallgatók két héttel a tanítás előtt kapták meg, és a tanítást megelőzően 1—2 órában hospitáltak. A gyakorlóiskolai tanár irányítása után elkészítették a részletes óratervet és az óra vázlatát. A tanítást a hagyományos menetet követő bírálat tette teljessé.

A módszertani szemináriumon a szaktárgyak tanítási módszerét, a módszertani elméleteket és a módszertani irodalmat ismerték meg a hallgatók.

A IV. éven fő cél az iskolai élet megismerése volt. A gyakorlati kiképzésnek ezen az évfolyamon kidolgozott rendje lényegében IMRE SÁNDOR 1912-ben tett javaslatának megvalósítása.

A jelöltek ekkor egy-egy nagyobb — 2—3 órát kitevő — didaktikai egységet tanítottak. Az iskolai élet megismerése céljából a hallgatók félévenként egy-egy hetet töltöttek a gyakorlóiskolában. Ekkor a jelölt hospitálásokat végzett, és összefüggő didaktikai egységeket tanított.

Az első félévben a jelölt részt vett a gyakorlóiskolai tanár óráján, az iskolai felügyeletben, jelen volt a szülőkkel való megbeszéléseken, segített a dolgozatok előkészítésében és javításában, a szertár és könyvtár kezelésében, a tanár írásbeli teendőinek végzésében, ünnepélyek rendezésében. E munkák révén megismerte, hogy milyen legyen a tanár magatartása és bánásmódja az iskolában.

A második félévben a hallgató jelen volt egy héten keresztül valamelyik osztály minden óráján. Így alkalma volt megfigyelni egy osztály heti munkáját és azt, hogy az osztály milyen sok hatásnak van kitéve.

A hallgatók az 1—1 hetes időszakban felmentést kaptak a főiskolai és az egyetemi órák látogatása alól.

A IV. éven meglevő módszertani szemináriumokat, a gyakorlóiskola igazgatója tartotta. Ekkor ismerték meg az iskolai igazgatást és adminisztrációt, a polgári iskolára vonatkozó törvényeket, rendeleteket, a polgári iskola rendtartását.

A gyakorlati kiképzésnek fent ismertetett rendje változatlanul maradt érvényben 1928-tól — 1945-ig. Így több éves tapasztalat alapján lehetett a tanárképzésnek ezt a fontos részét vezetni.

Megállapíthatjuk, hogy az 1928-ban kiadott szabályzat lényegében összegezte az 1873-tól kiadott útmutatások legjobb elemeit. Különösen sokat vett át IMRE SÁNDOR 1910-es, 1912-es javaslataiból. A IV. éven előírt követelményrendszer szinte szóról-szóra átveszi IMRE SÁNDOR elképzelését.

A gyakorlati kiképzésnek ez a rendje jól bevált. Néhány módosító javaslat azonban ezekben az években is felmerült. 1936-ban összegyűjtötték a szegedi tanterület polgári iskolai tanárainak véleményét a főiskolán folyó tanárképzéssel kapcsolatban. [19] A legtöbben aláhúzták elméleti és gyakorlati kiképzésük harmóniáját. Kiemelték a gyakorlóiskola tanárainak példamutató tanítását, új módszereket kereső törekvését és tudományos munkásságát.

A gyakorlati kiképzés javítása érdekében említik meg pl. azt, hogy helyes lenne már az I. évfolyamon hospitálást beiktatni. Ekkor a hallgató, mint szemlélő és megfigyelő, értékes anyagot gyűjthetne arra az időre, amikor már maga is aktív tanítói munkát fog végezni. Ezt annál könnyebben megoldhatónak látták, mivel a hallgatók jelentős része akkor a tanítóképzből ment a főiskolára. Volt olyan javaslat is, hogy a főiskolára csak tanítói oklevél alapjain vehessék fel a hallgatókat.

Kifogásolták, hogy bár a jelöltek tekintélyes óraszámot töltöttek a gyakorlóiskolában, mégis előfordult, hogy nem tudtak mindegyik osztályban és mindegyik tantárgyból tanítani.

Megjegyzik azt is, hogy a gyakorlóiskola élete nem egészen azonos az átlagos polgári iskola életével. A tanulók kis száma és a szelektálás miatt nem adja az átlagos iskola reális képét. Ezért javasolják, hogy a IV. éves hallgatók Szeged más polgári iskoláiban is töltsenek el egy-egy hetet, és figyeljék meg annak életét.

Olyan javaslat is elhangzott, hogy a szakvizsgák letétele után a tanárjelöltek egy évi tanítási gyakorlatra menjenek, és csak ezután tegyenek pedagógiai vizsgálatot.

Ezek a javaslatok nem kerültek a gyakorlati kiképzés folyamatába, jelzik azonban annak további tökéletesítési lehetőségét.

Áttekintve a főiskola első időszakában bevezetésre kerülő gyakorlati kiképzési szabályzatokat, illetve az e tárgyban készített javaslatokat, megállapíthatjuk, hogy a kiképzés állandóan szélesedett, bővült, s elmélyült, mivel az iskolai élet egyre nagyobb területét fogta át. Fokozódott a hallgatók önállósága, s az iskolai oktató-nevelőmunka területéből egyre nagyobb folyamatokat, összetettebb feladatokat tekintettek át, oldottak meg.

A fejlődés a felszabadulás után ebben a tekintetben mutat erőteljesebb előre-lépést.

JEGYZETEK

- [1] WESZELY ÖDÖN, A polgári iskolai tanárképzés. Országos Polgári Iskolai Tanáregyesületi Köz-löny, 1927. 295.
- [2] JÓZSA ANTAL felszólalása a költségvetés tárgyalásakor. Polgári Iskolai Tanáregyesületi Köz-löny, 1921. 427.
- [3] GYERTYÁNYFFY ISTVÁN, A budapesti áll. elemi és polgári iskolai tanítóképzede múltja és jelene. Bp. 1882. 64.
- [4] Uo.
- [5] Uo. 277.
- [6] Uo. 281.
- [7] Uo. 75.
- [8] Uo. 76.
- [9] Az 1881. április 29-i gyűlés jegyzőkönyve.
- [10] Uo.
- [11] A VKM. 21.272. sz. rendelete. 1881. augusztus 26.
- [12] Uo.
- [13] GYERTYÁNYFFY ISTVÁN i. m. 288.
- [14] IMRE SÁNDOR, A polgári iskolai tanárjelöltek pedagógiai tanulmányai. Polgári Iskolai Köz-löny 1910. 209.
- [15] Az állami polgári iskolai tanárképzés szervezete. Szeged, 1935. 10.
- [16] Uo. 12.
- [17] Országos Polgári Iskolai Tanáregyesületi Köz-löny, 1929. 105.
- [18] BRODA BÉLA, A polgári iskolai tanárképzés mennyiben készít elő a nevelő munkára? Szeged, 1936.

РАЗВИТИЕ ПОСТАНОВКИ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПРАКТИКИ СТУДЕНТОВ В ПЕДАГОГИЧЕСКОМ ИНСТИТУТЕ

(1873—1971)

Ш. Берецки

Автором рассматривается период с 1873 по 1947 г. г. Анализируются требования разных программ к педагогической практике студентов. Автор обращает внимание на принципы построения программ по педагогической практике, на компоненты, из которых складывается педагогическая практика: посещение уроков, подготовка к урокам, проведение и обсуждение уроков. Указывается место, отводимое педагогической практике в системе учебных программ. За исследованный период педагогическая практика стала более разнообразной, расширилась область школьной жизни, связанная с педагогической практикой. В то же время и практиканты получили возможность рассматривать школьную учебно-воспитательную работу как единый процесс. Этому содействовали устав и предложения разработанные проф. Шандо-ром Имре о повышении уровня педагогической практики студентов.

ENTWICKLUNG DER PRAKTISCHEN AUSBILDUNG AN DER
PAEDAGOGISCHEN HOCHSCHULE
(1873—1971)

Von *S. Bereczki*

Der Verfasser blickt die Entwicklung der Periode von 1873—1947 durch. Er analysiert die Erforderungen der Vorschriften von einzelnen Lehrplänen und von praktischer Ausbildung den praktischen Unterrichtsstunden gegenüber. Er untersucht die Prinzipien und die Praxis der einzelnen Bestandteile der Unterrichtsübungen: der Hospitationen, der Vorbereitung von Unterrichtsstunden, des Haltens und der Besprechung der Stunden, bzw. die Einordnung der Unterrichtsübungen ins System des ganzen Lehrplans. Nach der Untersuchung der einzelnen Lehrpläne und Vorschriften stellt er fest, dass sich die praktische Ausbildung in der untersuchten Periode ständig erweitert und ein immer grösseres Gebiet des Schullebens umfassen hat. Gleichzeitig damit war auch für die Lehrerkandidaten ein immer vollständigerer Prozess der Unterrichts- und Erziehungsarbeit zu überblicken. Diese Tendenzen wurden auch von dem durch Sándor Imre verfertigten Statut, bzw. von Sándor Imres Vorschlägen im Interesse der Vervollkommnung der praktischen Ausbildung befördert und verstärkt.